

Ljudske oblike vernosti pri Slovencih

Pred tridesetimi leti je N. Kuret za Besedo na pot svojemu pregledu Praznično leto Slovencev zapisal, da je krščansko izročilo med slovenskim ljudstvom pomagalo ohranjati narodno samobitnost, da pa je najnovejša doba mnogo starega zavrгла, posledica pa je kulturno siromašnejše življenje. V novi izdaji je ugotovil, da se mnogo tega še ohranja pri življenju in nam ga bogati. Med zadnjo vojsko je R. Ložar jasno zatrdil, da spada v duhovno kulturo ljudstva predvsem njegovo verstvo.

Kmalu po vojski pa je V. Möderndorfer za opis praznikov v zbirki narodopisnega gradiva Verovanja, uvere in običaji Slovencev zapisal, da so zbrane »narodopisne usedline«, ki pa naj »služijo odslej le še znanosti«. Nekaj podobnega diha tudi iz zbornika razprav, ki jih je napisal M. Kerševan: Religija in slovenska kultura, kjer beremo, da je »vernost nedvomno bila aktivna sestavina določenega tipa narodne zavesti in kulture«.

Naš pregled naj opozori na tiste pojave, ki so jih sicer marsikje v povojnih desetletjih nekako prezrli, v večini slovenskih krajev pa vsaj deloma še živijo in mnogi z njimi celo želijo zapolniti nastalo praznino v tehničiranem življenju, drugod pa celo doživljajo ponoven razcvet, ne da bi se vedno zavedali, kje so njihove korenine.

Na nekaj straneh seveda ni mogoče povedati vsega, kar bi sodilo v to poglavje. Obsežni pregledi in študije so zato navedeni v seznamu strokovne literature. Ogledali pa si bomo nekaj tega, kar je še danes živo v teku leta od adventa in božiča do jeseni (1), tisto, kar spremlja človeka kristjana od rojstva do smrti (2) in končno tisto, kar versko obarva njegov dom, njegovo delo in bivalno okolje (3). Skopi podatki iz zgodovine bodo samo nujno ozadje za oris sedanjosti, v katerem bo pa seveda marsikdo pogrešal več tistega, kar je živo v njegovem okolju ali spominu.

Zgodovinarjem je uspelo iz naše davnine izluščiti precej gradiva, ki je bilo zapisano šele mnogo pozneje, a je stoletja živelo kot ljudsko izročilo v pesmi, povesti, običajih, znamenjih. Rekonstruiran zgodovinski spomin sega globoko v srednji vek, ko so ljudski verski običaji po vsej srednji Evropi nastajali kot protiutež takratnemu cerkvenemu bogoslužju. To je od 9. stoletja dalje na naših tleh (razen staroslovanskih glagolskih izjem na južnem slovenskem obrobju) za liturgični jezik uporabljajo samo latinščino, jezik kulture in znanosti. Preprosti pokristjanjeni Slovenci so sicer lahko občudovali lepo petje v samostanih, pisano bogoslužno obleko in druga liturgična znamenja, bili so navzoči pri obredih, procesijah, praznikih, dejavno pa pri vsem tem niso mogli sodelovati, ker je bil jezik tako zelo različen od njihove domače govorice. Zato so se toliko raje oprijeli obredov, ki so kot dopolnitev posameznih zakramentalnih opravil na domač način ohranjali vsaj nekoliko prejšnjih življenjskih navad, ki so jih poznali njihovi poganski predniki. Vsebinsko bogate cerkvene pesmi so prelili v kratke domače kitice (kirielejsone), namesto zapletene iz psalmov in drugih delov Svetega pisma sestavljene cerkvene molitve so se oprijeli rožnega venca, ob številnih procesijah in na božjih potih so pri litanijah vzklikali kratke prošnje klice. Veselili so se stika z duhovniki, ki so jim blagoslavljali polje in jim ob nesrečah in nevihtah vliвали zaupanje v božje varstvo. Ker pa niso razumeli teološko zapletenega temelja teh molitev, so včasih mislili, da je krščanski duhovnik samo naslednik prejšnjega vrača — čarovnika in so zato večkrat tudi sami poskušali z nerazumljivimi, iz latinščine povzetimi besedami vplivati na sovražne naravne sile: razni zagovori, »žegni« in skrivnostno obredje se je na skrivaj ohranjalo še stoletja. Seveda so si duhovniki prizadevali odpraviti slabe izrastke takega domačega obredja, mnogo tega pa se je ohranilo še v naše čase, čeprav nihče več ne misli na poganske korenine. Veliko še pred sto leti živega in za narodopisje posebej mikavnega gradiva je dokončno pokopala industrializacija in prosveta, ohranilo pa se je tisto, kar je še danes priznana ljudska oblika krščanske vernosti.

Po 2. vatikanskem koncilu (1962—1965) je dovoljen celo razvoj v obratni smeri, da namreč ljudske prvine in sestavine postanejo del »uradnega« bogoslužja, zlasti pa je odpadla najbolj otipljiva razlika med ljudskim in »cerkvenim« obredjem: latinščina je prenehala biti edini liturgični jezik.

1. PRAZNOVANJA V TEKU LETA

Božično bogoslužje je že v svojem nastanku vsebovalo veliko ljudskega, zato je razumljivo, da so se ljudem priljubile zlasti tiste oblike, ki niso vezane samo na cerkveni prostor. Ponazoritev evangeljskih poročil o poti Jožefa in Marije v Betlehem, iskanju prenočišča, rojstvu, angelskih oznanilih pastirjem, nenavadni zvezdi in Modrih z vzhoda, ki iščejo in najdejo novo-rojeno božje Dete, vse to je spodbujalo dramtizacijo, božične igre, pesmi, koledovanje ali vsaj statično ponazarjanje z jaslicami. Ljudska iznajdljivost je mimo svetopisemskih poročil segla tudi po apokrifih — starih, od Cerkve nepriznanih opisih istih dogodkov, ki so navdihovali domišljijo pevcev, pri-povednikov in likovnih umetnikov. Ker so zimski dnevi, ko ni dela na polju, za kmečko občutje daljši od poletnih, se je ustvarjalna domišljija lahko še bolj razživila.

Jaslice so včasih delali doma, saj so bili zadovoljni tudi s preprostimi figuricami, sedaj pa jih večinoma kupujejo, od kičastih izdelkov iz plastike do umetniško oblikovanih unikatov. Ob jaslicah je navadno povsod zdaj tudi božično drevo, ki kot novoletna jelka krasi tudi domove nevernih,

morda kot znamenje neke tleče vernosti. Ob jaslicah so skoraj povsod v navadi tudi družinske molitve s petjem in kropljenjem ter pokaditvijo hišnih prostorov na vse tri svete večere: pred 25. decembrom, 1. in 6. januarjem.

V zadnjih letih se kot simbol adventne priprave na božič po cerkvah in domovih pojavlja tudi adventni venec, ki s prižgano eno, dvema, tremi ali štirimi svečami ponazarja bližino božiča. Sveče so tudi znamenje svečnice 2. februarja, ko obred blagoslova in procesije v cerkvi nekako prenesemo domov, blagoslovljeno svečo pa prižigajo med družinskimi obredi, zlasti v nevarni boleznih in ob umrlem.

Spomladansko prebujanje narave je bilo dobrodošel okvir za obredje, ki je v zvezi z velikonočnimi dogodki Jezusovega vstajenja. Ker je bilo treba pred tem v postnem času sočustvovati z njegovim trpljenjem in smrtjo, so zlasti oblike križevega pota, prenešene v srednjem veku iz Jeruzalema, navdihovale poezijo in upodobitve po naših gričih — Kalvarijah, pa tudi v cerkvah in deloma po domovih.

Veliki teden se začne s cvetno nedeljo, ki s procesijo in dramatiziranimi prizori priključuje v zavest Odrašenikovo trpljenje. Liturgični obredi so bili nekoč zlasti v območju oglejske Cerkve zelo slikoviti, tudi pravi osel ni manjkal v procesiji, obilno zelenje vseh vrst pa je še danes v obliki butar priljubljeno znamenje prebujajoče se pomladi. Ljudski element je povsem vključen v cerkveno obredje, blagoslovljeno zelenje pa je vse leto v domači hiši znamenje božjega varstva.

Drugi dnevi velikega tedna: četrtek, petek, sobota, so po uvedbi domačega liturgičnega jezika izgubili nekaj svoje »skrivnostnosti«. Vsi lahko razumejo liturgične molitve, prej pa so mogli sodelovati samo na nekoliko čuden način, ko so z ropotanjem in ragljami »Boga strašili«. Inscenacijo božjega groba so prej poznali marsikje po Evropi, po koncilu pa smo ga v večji meri ohranili skoraj samo pri nas, vendar je sedanja oblika le skromen ostanek nekdanjih dramatičnih pasijonskih prizorov, procesij, iger in kuliserije.

Ohranili smo tudi zelo ljudsko obliko »vstajenja« iz groba z velikonočno procesijo, ki je morda najbolj slovenska ljudska oblika bogoslužnega opravila, neločljivo povezana s pritrkavanjem, pokanjem topičev, zmagoslavnim petjem in banderi med prvimi razcvetelimi drevesi; prižgane sveče na oknih hiš, koder se vije procesija, pa še povečujejo enotnost cerkvenega in domačega obredja.

Pri velikonočnih obredih je udeležena tudi domača kuhinja: blagoslovljena jedila povezujejo liturgijo s primarnim življenjskim občutjem.

Zelo blizu velike noči je navadno tudi šmarnično veselje v Mariji posvečenem mesecu majniku. Opravilo v cerkvi je seveda del bogoslužja, prepleteno pa je z domačimi pesmimi, bogatim cvetličnim okrasjem, marsikje pa celotno opravilo oskrbijo tudi brez duhovnika ob vaški kapelici. Komaj je mogoče misliti, da je tako priljubljena domača oblika vernosti stara komaj poldrugo stoletje in da so jo prinesli od sosednjih narodov.

V treh dneh pred praznikom vnebohoda se po slovenskih poljih še vedno razlega molitev med prošnjami procesijami »križevega tedna«, česar v industrijskih krajih in mestih ne poznajo več.

Po končani velikonočni dobi je zelo ljudsko obarvan praznik sv. Reš-njega telesa ali telovo. Veličastna procesija na praznik ali v nedeljo po njem združuje celotni kraj, predvsem vernike. Ker se je v srednji Evropi že od 13. stoletja, ko je praznik nastal, češčenju evharistije pridružila tudi prošnja za božji blagoslov polja in za varstvo pred nesrečami, je ta procesija še posebej ljudska v kmečkem okolju, vendar jo danes vsebinsko prilagajajo tudi

drugim načinom življenja in dela. Veje, s katerimi okrasijo pot, po kateri gre procesija, večkrat kot blagoslovljeno znamenje odnesejo tudi domov.

Poletni in jesenski meseci so liturgično manj izraziti, zato so ljudje v njih našli čas za romanja k domačim in tujim božjepotnim cerkvam. V tem času so tudi dnevi obletnic posvetitve — žegnanja domače cerkve. Ker je slovenski vernik hotel imeti cerkev skoraj v vsaki vasi in zlasti na izpostavljenih gričih, tudi ti lokalni prazniki močno povezujejo cerkev z družinami, saj se ob žegnanjih navadno zberejo sorodniki in s tem utrjujejo življenjske korenine svojega rodu.

Podobno se širša družina zbere tudi ob koncu cerkvenega leta ob spominu svojih rajnih za vse svete — verne duše, kar je celo v času največjega političnega odpora do vsega zunanjega krščanskega obredja, ko so onemogočali romanja, procesije, zvonjenje, na pokopaliških vendarle v istočasnem praznovanju povezovalo tiste, ki verujejo v posmrtno življenje, in tiste, ki jim je ta dan le še spomin na znance in sorodnike, ki jih ni več med živimi. Simbol življenja, prižgane sveče in s cvetjem okrašeni grobovi so enaki pri enih in drugih.

2. OD ROJSTVA DO SMRTI

Slovenci še danes dajejo krstiti večino svojih otrok (po anketi iz leta 1981 kar 86 %) in jim pri tem največkrat dajejo imena različnih svetnikov. Ista imena dajejo otrokom tudi neverni starši in tako je najbolj osebno znamenje človeka pri nas povezano s krščanstvom. Raziskava J. Kebra je za leto 1980 pokazala, da so najbolj pogostna imena Slovencev ne samo krščanska, ampak tudi svetopisemska. Na prvem mestu je Marija in izpeljanke tega imena (169 677 oseb), nato Ivan(ka), Janez in Janko (122 289), Jože(f), Jožefa in Jožica (108 734), Franc in Frančiška (104 783), sledijo še Anton(ija) (64 250), Ana, Anica (52 797) in Alojz(ija) (41 676). Z imeni je povezana tudi navada, da obhajamo godovni dan kot svoj osebni praznik, da torej liturgični koledar vpliva na osebni koledar, česar nekateri drugi krščanski narodi skoraj ne poznajo. Civilna navada praznovanja rojstnega dneva je sicer v zadnjih letih precej porastla, vendar še ni izpodrinila godovanja s spremljajočimi čestitkami (tudi javno po radiu, kjer nekaj časa niso smeli uporabljati izraza god), obdaritvami in družinskim veseljem.

Izročitev sveče pri krstu je del liturgičnega obreda, navada, da hranijo to svečo za zadnjo uro, ko naj bi jo umirajočemu dali v roko in mu jo pomagali držati, je lep primer, kako je bogoslužni simbol postal nekaj domačega. V zadnjem času je postala sveča skoraj nepogrešljiv simbol tudi pri prvem obhajilu in pri birmi, kar izvira iz poglobljenega razumevanja, da so vsi trije zakramenti uvajanja v krščanstvo v bistvu en sam proces.

Sveče gorijo tudi ob pokojnem, ko leži na mrtvaškem odru doma ali v mrliški vežici. Prižiganje sveč na grobovih se je v zadnjem času razširilo tako zelo, da postajajo varuhi čistega okolja pozorni tudi na ta vir onesnaževanja. Malokdo pomisli, da je goreča sveča ponazoritev cerkvene prošnje: Večna luč naj mu sveti.

Ob tem lahko spomnimo še na velikonočno svečo, ki je kot izrazit liturgični simbol v cerkvi na vidnem mestu in jo slovesno blagoslovimo v začetku velikonočne vigilijske. Tudi k nam pa prodira navada imeti osebno velikonočno svečo kot znamenje prazničnega vzdušja v stanovanju, nekako podobno vlogi jaslic v božičnem času.

Obredje prvega obhajila in birme je bolj kot krst družbeno pomemben dogodek, ker se navadno obhaja za večjo skupino otrok oziroma dorašča-

jočih isti dan v župnijski cerkvi. Zato pomeni tudi javno poudarjen dogodek, ko kraj slovesno okrasijo, udeleženci so lepše oblečeni prav tako kot njihovi starši in botri, pojavijo pa se tudi sejmarji in kramarji s svojo bolj ali manj potrebno robo.

Poroka je kljub občasnim umetno propagiranim »kmečkim ohcetim« ostala bolj intimen dogodek dveh družin in bližnjega sorodstva ali sosedstva, ker se pač navadno v cerkvi obhaja za vsak par posebej. Kljub močni, desetletja trajajoči javnopравни podpori »civilne« poroke je ostala cerkvena poroka vsaj v večini okolij tista, ki je simbolno ohranila prevladujoče mesto. Najbrž velja ugotovitev, da je opravilo civilnega matičarja dobilo bogatejšo obliko prav zato, da v primerjavi s cerkveno poroko ne bi bilo preveč balnalno.

Podobno je s cerkvenimi pogrebi, ki so v večjih mestih v razmerju do civilnih sicer upadli, na deželi pa še vedno prevladujejo. Obred civilnega pogreba se je moral polagoma obogatiti s sestavinami cerkvenega: petje, nagovor, sprevod, cvetje in sveče so skoraj nepogrešljive sestavine obeh vrst pogreba. Zlasti tam, kjer zaradi krajevne ureditve pogrebni sprevod ne gre skoz cerkev, kjer med cerkvenim pogrebom sicer opravijo mašo za rajnega, skoraj ni razlike med enim in drugim pogrebom.

V letih po koncilu je dobil poseben poudarek nekdanj izrazito ljudski običaj čutja pri mrliču: prenovljeni pogrebni obrednik je ta običaj podprl in mu dodal nekatere liturgične sestavine, kot so branje Svetega pisma, petje psalmov in duhovnikova navzočnost, ne da bi to postalo obvezno.

Verske simbole na grobovih, zlasti na nagrobnikih, tudi lahko štejemo med opazne vplive verovanja na siceršnjo kulturno podobo. Urejeno pokopališče že samo po sebi pričuje za vero preživelih sorodnikov, zlasti pa napisi z versko vsebino, verska znamenja, zlasti križ in druge likovne upodobitve izražajo vero v posmrtno življenje in vstajenje od mrtvih. Kljub številnim nevtralnimi obeležjem naša pokopališča večinoma še nekako dihajo krščanski značaj, najbolj še tam, kjer so ostala ob cerkvah, kar je bilo nekdanj pravilo. Tudi na novejših pokopališčih je navadno še velik križ, ob katerem so verski obredi 1. in 2. novembra. Obiskovanje pokopališč in redno vzdrževanje cvetic na grobovih ni razumljivo brez verske podlage, zlasti če je združeno s hkratnim obiskom cerkve ali pokopališke kapele.

3. DELO IN OKOLJE

Slovenska kmečka hiša je imela nekoč in marsikje ima še danes v glavnem skupnem prostoru nekakšno domače svetišče »bohkov kot«, kjer visi predvsem križ — razpelo, levo in desno od njega so podobe svetnikov, zlasti Marije, nekdanj slikane na steklo. Celota učinkuje kot hišni oltarček, ki v maju dobi šmarnično obeležje, o božiču pa tam postavijo jaslice. Nad mizo je bil marsikje obešen golobček, simbol Svetega Duha.

Tudi v marsikateri novejši nekmečki hiši najdemo podobne verske simbole, včasih sicer drugačne ali drugače razvrščene. Ponekod v staro okolje postavijo že omenjene novejše verske predmete: velikonočno svečo in adventni venec.

Ob tem je treba omeniti vsebinsko izpraznjeno obešanje verskih simbolov v domovih ali vikendih zbiralcev starin, v čemer pa morda tudi lahko vidimo neko usedlino krščanske kulture.

S svetimi podobami svetnikov, monštrance in podobnega okrašeni leseni modeli za medenjake (škofjeloške kruhke) so omogočali obrtno množitev verskih motivov, ki so na sejnih prišli v roke številnim kupcem.

Manj trajne verske simbole poznajo tudi druge vrste prazničnega kruha, ko o božiču in veliki noči pečejo posebej oblikovane potice in kolače. Zlasti za veliko noč je treba k blagoslovu v cerkev nesti po izročilu sestavljeno zbirko jedi, med katerimi so obvezno tudi trdo kuhana jajca — pirhi, ki jih ponekod samo obarvajo, drugod pa jih umetniško okrasijo tudi z verskimi simboli.

Verski dodatki k vsakdanjemu kmečkemu delu, ki so popisani v obširnejših priročnikih, so zaradi uvajanja mehanizacije večinoma izginili (npr. pokrižanje z bičem pred konjsko ali volovsko vprego), namesto tega pa uvajajo blagoslavljanje strojev bodisi na domu ali skupno pri cerkvi. Nekdanjim prošnjam za blagoslov polja med procesijami v prošnjih dneh in na telovo se pridružujejo prošnje za uspeh pri drugačnih vrstah dela in opravil. Kropljenje polja, domov, predmetov in oseb z blagoslovljeno vodo je še marsikje v navadi zlasti ob krajevno ustaljenih dnevih. Podoben namen ima zatikanje blagoslovljenih rastlin na cvetno nedeljo in telovo ter pisanje križev, letnice in kratic svetih treh kraljev s kredo na vrata ali podboje na tretji sveti večer (pred 6. januarjem), ker potem vse leto pričuje o krščanskem značaju hiše in njenih prebivalcev.

Ponekod je v navadi tudi redni letni obisk duhovnika, ko blagoslavlja hiše, drugod pa ga pokličejo le za blagoslov novega doma ali stanovanja, kar se dogaja tudi v novih stanovanjskih blokih.

Na lepo rezljanih delih kozolcev in ostrešja so včasih vrezani krščanski simboli, zlasti križ.

Končnice čebelnih panjev so zlasti v starejši dobi pogostoma krasili s svetimi prizori, raziskovalci (G. Makarovič) so ugotovili kar dve tretjini nabožnih tem med panjskimi končnicami v nekaterih muzejih.

V bližini hiše je večkrat tudi javno versko znamenje — križ ali kapelica s sveto podobo. Mnogo teh znamenj so nasilno uničili v povojnih letih, v zadnjem času pa so jih marsikje obnovili ali postavili celo nove. Zunaj vasi stoječa znamenja, zlasti križi, so marsikdaj spomin na nesreče, ko je tam kdo izgubil življenje. Ponekod napis prosi mimoidočega, naj se ponesrečenega spomni v molitvi. No votivnih podobah je nesrečni dogodek tudi upodobljen.

Naše vaške kapelice so navadno tudi oporne točke za postaje med procesijo sv. Rešnjega telesa in pa prostor, kjer se ustavi pogreb, da tam izrečejo javno prošnjo, naj rajni odpusti živim, kot tudi ti njemu odpuščajo.

Se bolj vidna znamenja vernosti naših ljudi so cerkvice in cerkve po gričih ali v ravnini. Večinoma so jih postavili v baročni dobi, mnoge pa segajo še v dobo gotike in romanike. Za marsikatero cerkev so arheologi ugotovili, da stoji na prostoru starih poganskih svetišč, ali pa mlajša cerkev stoji na temeljih ene ali več prejšnjih cerkva. Posebne vrste priča zgodnjega krščanstva na naših tleh so ostanki cerkvenih prostorov, tudi krstilnic — baptisterijev, v okviru izkopanih poznoantičnih naselbin, navadno v odročnih krajih.

Cerkve so v vseh časih imele tudi poučno vlogo, saj so podobe v njih (na platnu ali ometu, pa tudi kipi in zlati oltarji) za večino nepismenih vernikov pomenile zgovoren krščanski pouk, ki so ga dopolnjevali pridigarji in misijonarji z živo besedo. Nabožne ljudske pesmi so isto vsebino utrjevale v ljudeh, ki so jih peli ali poslušali. Ko so se v 18. in 19. stoletju naši predniki ob molitvenikih naučili tudi brati, so pomembno dopolnilo podob v cerkvah pomenili življenjepisi svetnikov, ki so bili prave ljudske knjige.

Krajevni cerkveni praznik žeganja je morda najbolj ljudska oblika povezave liturgičnega praznovanja z ljudskim, saj se pozna doma in na jav-

nem prostoru, pri jedi in oblačenju, omogoča srečavanje ljudi celo za kupčijo in zabavo.

Bolj redke slovesnosti, ki povežejo cerkev in dom, so nove maše, primicije, ki so vsaj v vaškem okolju pravi vaški prazniki. Udeležijo se jih številni povabljeni sorodniki, prijatelji, znanci in vaščani, ki sodelujejo pri krasitvi cerkve, domače hiše in posebej postavljene lope (ute) za novomašno kosilo. Vse skupaj je slikovit izraz vernosti kraja, ki s tem dogodkom živi ponekod tudi več dni.

Iz cerkvenih zvonikov se občasno ali ob določenih urah oglašajo tudi zvočni signali — zvonjenje, ki ob slovesnejših priložnostih postane pritrkavanje; drugačen, resnejši način zvonjenja pa spremlja cerkven pogreb, oglašja pa se tudi v dneh med smrtjo in pogrebom. Tudi zvonjenje so v povojnih letih prepovedovali ali omejevali, dokler ni bilo tudi javnosti jasno, da gre za svojevrstno ljudsko glasbilo.

Posebna verska znamenja so romarske — božjepotne cerkve, ki so nastajale v različnih dobah zgodovine, nekatere tudi še v našem stoletju. Značilni zanje so romarski shodi — občasno shajanje velikega števila vernikov, ki prihajajo peš ali z vozili, večkrat okrašenimi s cvetjem in zelenjem. V romarski cerkvi ali ob njej se udeležujejo verskih obredov, ki so prepleteni z ljudskimi pobožnostmi, npr. molitvijo rožnega venca ali križevega pota, litanij, razvijajo se procesije s sveto podobo, razlega se petje posebnih romarskih pesmi. Seveda ne manjka tudi človeške družabnosti, ko se srečajo stari znanci, svoje mesto si priborijo tudi kramarji, sejmarji. Različne oblasti so romanja večkrat prepovedovale, ljudska volja pa je bila vedno močnejša od sile.

Spomin na romanje ohranjajo božjepotne podobice, ki jih posamezniki hranijo zlasti v molitvenikih, dajejo ali pošiljajo pa jih tudi znancem in prijateljem v dokaz, da so se jih spomnili na svetem kraju. Nekoč so jih zatikalali tudi na različna mesta v domovih in jih dajali tudi rajnemu v krsto, skupaj s križem, rožnim vencem ali molitvenikom.

Naštete priče ljudske vernosti je le metodično mogoče razvrstiti po vnaprej določenih skupinah, življenje pa, kot smo videli, zelo povezuje dogodke v domači hiši in na vasi, ob posameznih prazniških obdobjih in pri vsakdanjem delu.

Nekaj literature

Ljudmila Braz, Izdelovanje cvetnih butaric v okolici Ljubljane, SE 21—22 (1968—69), 25—44.

Marijan Brecelj, Šmarnice, Ognjišče (Koper) 24 (1989), št. 5, 29—36.

Jože Dolenc, Slovenski romar. Celje 1987.

Andrej Farkaš, Nova maša v Slovenski Krajini. Mladika (Celje) 16 (1935) 427—428.

Ivan Grafenauer, O duhovni brambi in nje postanku. ČZN 4 (1907), 1—70.

Ivan Grafenauer, Duhovna bramba in Kolomonov žegen. Razprave AZU, Ljubljana 1943, Knjiga I, št. 4.

Marko Kerševan, Religija in slovenska kultura. Ljubljana 1989.

France Kotnik, Verske ljudske igre. Narodopisje Slovencev II. Ljubljana 1952, 103—121.

Niko Kuret, Duhovna drama. Ljubljana 1981.

Niko Kuret, Jaslice na Slovenskem. Ljubljana 1981.

Niko Kuret, Obredni obhodi pri Slovencih. Traditiones 1 (1972), 93—112.

Niko Kuret, Trikraljevske igre in kolede na Slovenskem. SE 3—4 (1951), 240—275.

Niko Kuret, Praznično leto Slovencev I—IV. Celje 1965—1971. (Predgovor napisan že 1960.) Druga izdaja: I—II. Ljubljana 1989.

Rajko Ložar, »Mali kruhek« v Škofji Loki in okolici. E 10—11 (1939), 169—197.

Rajko Ložar, Narodopisje, njegovo bistvo, naloge in pomen. Narodopisje Slovencev I. Ljubljana 1944, 7—20.

Gozard Makarovič, Panjske končnice štajerske ljudske slikarske delavnice. SE 16—17 (1963—1964), 183—190.

Gozard Makarovič, Slikanje ljudskih slik na steklo na Slovenskem. SE 15 (1962), 107—118.

Vinko Möderndorfer, Verovanje, uvere in običaji Slovencev. Narodopisno gradivo. 2. Prazniki. Celje 1948. 5. Borba za pridobivanje vsakdanjega kruha. Celje 1946.

Boris Orel, Slovenski ljudski običaji. Narodopisje Slovencev I. Ljubljana 1944, 263—349; Narodopisje Slovencev II. Ljubljana 1952, 134—165.

Branko Rudolf, Ob problemu slovenskih panjskih končnic. SE 9 (1956) 261—268.

Avguštin Stegenšek, Zgodovina pobožnosti sv. križevega pota. Maribor 1912.

Marijan Zadnikar, Znamenja na Slovenskem. Ljubljana 1964 in 1970.

Zusammenfassung

VOLKSFORMEN DER GLÄUBIGKEIT BEI DEN SLOWENEN

Die Slowenen haben das Christentum in Mittelalter, als der Gottesdienst in der lateinischen Sprache war, angenommen. Bald darauf sind in Europa verschiedene Formen der Volksfrömmigkeit entstanden, bei denen die einheimische Sprache für den Gesang und das Gebet verwendet wurde, bewegte Rituale haben hingegen neben den Prozessionen und Religionsdarstellungen den Inhalt der Feiertage und der Rituale den einfachen Leuten nahegebracht. Im Beitrag wurden einige am meisten noch heute verbreitete Volksformen des christlichen Ritual in der Verbindung mit dem Kirchenjahr vom Advent bis zu Pfingsten, angeführt, wie z. B. Weihnachtsskrippen, Neujahrsingen, Segen der Häuser, Palmsonntag, Segen der Osterspeisen, Oster- und Fronleichnamprozession. Auch die Wallfahrten im Sommer und die Rituale auf den Gräbern zu Allerheiligen sind allgemein angenommene Glaubenserscheinungen. Der zweite Teil des Beitrages stellt die religiösen Bräuche von der Geburt bis zum Tod dar. Die meisten slowenischen Kinder tragen christliche Namen, sowohl von Heiligen als von Maria, deswegen feiern sie auch ihren Namenstag am entsprechenden Kalendertag. Die rituelle Kerze begleitet den Menschen von der Taufe bis zum Begräbnis, auf den Gräbern befinden sich häufig religiöse Merkmale, vor allem das Kreuz. Die dritte Gruppe der religiösen Bräuche umfasst die Alltagsitten bei der Arbeit und im Hause. Im Wohnzimmer ist ein Kreuz im Herrgottswinkel mit Heiligenbildern noch mancherorts in Ehren. Zahlreiche Kirchen und Bildstöcke sind überall im Lande zerstreut. Das Leben des slowenischen Menschen ist tatsächlich mit religiösen Symbolen und Sitten verflochten die als gemeinsames Eigentum verbleiben, obwohl manchmal der Inhalt verschwunden ist.